

УДК 39: 378. 811.161.2

МУЛЬТИКУЛЬТУРНА КОМПОНЕНТА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Тетяна Колікова

Статтю присвячено актуальній проблемі мультикультуралізму в навчанні іноземних мов, зокрема, у навчанні української мови як іноземної. Акцентується увага на тому, що в сучасному світі освіта набуває рис полікультурного феномену, а це зумовлює необхідність створення дидактичних матеріалів за провідним принципом міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурний діалог, міжкультурна комунікація, лінгводидактика, толерантний світогляд, полікультурне суспільство, українська мова як іноземна.

Постановка проблеми. У сучасних умовах міждержавне співробітництво стає найважливішою умовою успішного розвитку економіки, політики, культури, освіти. Фахівцями наголошується зростання освітніх послуг на світовому ринку. Володіння іноземною мовою на сьогодні є необхідною вимогою для підготовки фахівців. Кількість іноземних студентів у світі постійно збільшується, і на сьогоднішній день перевищує півтора мільйони. За останні сорок років їх кількість збільшилася в десять разів і до 2025 року, за прогнозами, загальна кількість студентів у світі зросте майже у 3 рази і складатиме 260 мільйонів, причому 5 - 7 мільйонів з них будуть іноземці.

У рамках активної участі України у Болонському процесі зростає кількість програм міжнародного обміну. В країну для отримання освіти приїжджає досить велика кількість студентів, яким необхідно вивчати державну мову, або іншу (англійську, німецьку, польську, російську та ін.) як мову навчання.

Під час навчання іноземних студентів у навчальних закладах України українська мова не відноситься до сфери їх майбутньої професійної компетенції, проте вона є необхідним засобом спілкування та адаптації до нових соціально-культурних умов і засобом оволодіння майбутньою професією. Проблема мовно-орієнтованої підготовки є однією з найважливіших у підготовці іноземних слухачів, що багато в чому залежить від предметної компетенції викладача української мови, який сьогодні стикається з новими викликами часу [Верещакін Е.М., Костомаров В.Г., 1990], [Жарких В., 2017], [Колікова Т. Г., 2017].

Виклад основного матеріалу. У новому тисячолітті освіта набуває рис полікультурного і мультилінгвального феномену. «Зміни в сфері соціуму, науки і культури свідчать про дедалі більше розумінні плюралізму і багатомірності реальності. Її якості, різноманітність і новизна розвиваються в міру виникнення нових способів адаптації в мінливому світі, а з ними виникають і нові виклики з сфери людської взаємодії» [Жарких В., 2017].

У багатьох вузах Західної Європи навчання з основних курсів ведеться на декількох мовах. У таких університетах, як університет Зальцбурга в Австрії, університети Кельна, Берліна, Бремена, Мюнхена в Німеччині надають студентам

можливість здобувати освіту не тільки німецькою, а й англійською мовами. В Одеському національному політехнічному університеті існує німецький технічний інститут, де студентам пропонується поглиблене вивчення німецької технічної мови з подальшою можливістю проходити практику за своєю спеціальністю в німецькомовних країнах. Ці та інші факти демонструють очевидність реалізації міжкультурного підходу в освіті, зокрема, у розвитку міжкультурної лінгводидактики.

Індикаторами взаємин культур і народів в структурі міжкультурного контенту є подібності та відмінності культур і народів. Саме тому завдяки вивченню та аналізу фактів мовної системи, традицій народів, їх етикету можна дізнатися і зрозуміти історію і виникнення етносу, його міжкультурні контакти, вплив на інші народи.

У Франції, наприклад, велика увага приділяється протоколу спілкування. Почесний гість завжди за столом сидить праворуч від господаря. Під час бесіди слід уникати таких тем, як сім'я, зарплата, релігія, імміграція, негативна критика Франції. Знаком уваги вважається не подарунок, а квіти, які можна надіслати до або після зустрічі, причому тільки не гвоздики і хризантеми, так як вони вважаються символом жалоби.

Більш простим є ставлення до етикету в Німеччині та Австрії, хоча є свої особливості. Цінується пунктуальність, зустрічі необхідно погоджувати заздалегідь, в бесіді питання про самопочуття близьких вважаються хорошим тоном в силу того, що сім'я є однією з найважливіших цінностей в культурі німецьких народів.

В Італії, безумовно, спілкування менш формально, але, як правило, слід уникати теми курсу валют, фінансових питань, політики, а також мафії і особистості Муссоліні

Українці по праву вважаються завзятими і працьовитими, що зумовлено нелегкою долею народу, постійною боротьбою за свободу і незалежність. Саме тому тема сильного покровителя в особі будь-якої держави (в різні часи це були Польща, Росія) є дуже важливою, але і досить болючою.

Основна мета міжособистісного і міжкультурного діалогу - це вміння взаємодіяти грамотно і доцільно. Інтерес до міжкультурних зв'язків спричинив розвиток міжкультурної освіти. Взаємозв'язок мови і культури відзначається багатьма вченими. Аналіз цих питань ми знаходимо в працях таких дослідників, як: А.Н. Беляєв [Беляєв А.Н., 1987], С. С. Кашлев [Кашлев С.С., 2005], В. Х. Сидоренко [Сидоренко В.Х., 2007], Л. А. Суббота [Суббота Л.А., 2003] та інших. Зупинимося на принципах міжкультурної лінгводидактики.

Ключовими принципами міжкультурної лінгводидактики небезпідставно вважаються принципи:

- культурної поваги, яка і передбачає прояв поваги до всіх учасників міжкультурної комунікації незалежно від їх культурних уявлень і культурної приналежності;
- рівності комунікативних шансів, що має на увазі відмову від своїх переваг, якщо вони обмежують гідності і права партнера по комунікації;
- навчання, яке пов'язане з ідеалом формування толерантного світогляду особистості, її морально-етичних уявлень і моральних категорій, що сприяють

вихованню особи, відкритої для міжкультурного діалогу, і є основою особистісно-орієнтованого навчання, яке дозволяє враховувати індивідуальність, психологічні та інші особливості, специфіку рідної мови і культури.

Наведені принципи міжкультурної лінгводидактики як науково-практичного напрямку пов'язані зі спеціально організованою діяльністю по формуванню суб'єкта, який здатний активно брати участь в міжкультурній комунікації та комфортно відчувати себе в полікультурному суспільстві.

Традиційно у змісті навчання міжкультурного мовної освіти можна виділити:

1) знання, вміння, і навички, які необхідні для досягнення кінцевої мети навчання, іншими словами, використання мови для спілкування в різних комунікативних ситуаціях.

2) засоби навчання, тобто посібники, підручники.

Мета. Отже, метою наукового дослідження є обґрунтування необхідності створення навчальних матеріалів, на основі яких вирішуватиметься проблема міжкультурної комунікації. Навчальні матеріали нового покоління повинні бути функціональними і відрізнятися системною послідовністю застосування різноманітних засобів наочності, мати ґрунтовну технічну підтримку, іншими словами, електронні версії, які дають можливість здійснювати особистісно-орієнтований підхід у навчанні. У контексті сказаного проаналізуємо останні документи Міністерства освіти і науки України, а також науковий досвід викладання української мови як іноземної.

Міністерство освіти і науки України продемонструвало проект прийняття стандарту української мови як іноземної. Документ регламентує ті вимоги, які повинні бути поставлені до осіб, для яких українська мова не є рідною. Такий державний стандарт дає можливість уніфікувати вимоги до володіння мовою. Він має чіткий перелік навичок і умінь в залежності від рівня володіння мовою. Документ дозволяє розробити навчальні програми і створити підручники з української мови, за якими навчатимуться учні та студенти, для яких українська мова - не рідна. Це дасть поштовх для створення словників, робочих зошитів, посібників з граматики та мовленнєвої практики, відкриття мовних центрів.

Методика викладання української мови як іноземної - порівняно молода наука. В ній знайшов відображення багатий досвід науковців, методистів, практиків викладання іноземних мов як нерідних, накопичений попередніми десятиліттями. Вагомі дослідження у галузі викладання української мови як іноземної знайшли своє відображення в роботах таких дослідників, як О.Н. Тростинська [Тростинская О.Н., 2003], С. В. Соколова [Соколова С.В., 2011], Г.Коваль [Коваль Г., 1993], Л.Є.Азарова [Азарова Л.Є., 2012] та інших.

Оскільки українська мова сьогодні є не просто частиною культури громадян, для яких вона є рідною, а й запорукою майбутньої успішної кар'єри, тому що студенти-іноземці здобувають вищу освіту в українських закладах вищої освіти державною мовою, то проблема вибору методики, ефективного підходу в навчанні української мови як іноземної є вкрай важливою. Як відомо, оволодіння мовою як засобом спілкування може бути реалізовано лише у разі потреби в ній, тому до української мови у іноземних студентів інтерес має бути прагматичним. Для

студентів із різних країн особистісні мотиви різні: від соціально-психологічних до соціально-економічних [Романова О.К., Коляда-Березовська Т. Ф., 2019]. І тому, у зв'язку з новими вимогами до вивчення української мови як іноземної, найважливіше завдання міжкультурного спілкування - це створення навчальних матеріалів, адекватних вимогам часу і дидактичній меті.

В даний час колектив кафедри української мови Інституту підготовки іноземних громадян Одеського національного політехнічного університету працює над створенням різних навчальних посібників, які включають в себе фонетичний матеріал (моделі, вправи), лексичний матеріал (лексичний мінімум, який відповідає рівню і етапу навчання з урахуванням комунікативної ситуації), граматичний матеріал (моделі пропозицій, мовних зразків, правил їх вживання відповідно до комунікативних норм), соціокультурний матеріал (соціокультурні одиниці мови, тексти про історико-культурні особливості мови, що вивчається, вправи). Подаватися матеріал повинен в порівнянні з рідною культурою учнів.

Зупинимося на створенні навчального посібника по мовленнєвій практиці для студентів технічних спеціальностей 3-4 курсів, так як саме на цих курсах відбувається завершальний етап навчання. Це період у навчальному процесі, протягом якого іноземному студенту отримують і вдосконалюють необхідне для навчання. На 3 курсі студенти формують і розвивають навички і вміння в репродуктивно-продуктивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності необхідних для читання і обробки текстів, підготовки матеріалів для доповідей, дискусій на науково-професійні, соціально-політичні та соціокультурні теми. На 4 курсі вдосконалюються набуття, навички й уміння у всіх видах мовленнєвої діяльності, необхідних для підготовки захисту бакалаврської роботи.

При відборі матеріалу ми дотримувалися принципу, який дав можливість гармонійно увести тематичну організацію навчального матеріалу. Структурно посібник розділене на 8 тематичних уроків, кожна з тим - це логічно завершений мікроетап на шляху до вирішення конкретних цілей курсу. Дуже важливо, щоб тема піднімала питання, які передбачають обговорення, вираження і формування власної думки, моральних позицій студентів.

У кожній темі є кілька текстів, з яких перший є основним з точки зору інформативності питань, які поставлені в темі.

Робота над темою починається з читання тексту з установкою на підготовку до бесіди. Це дає можливість сконцентрувати увагу на лексичному ядрі уроку, використовувати прийоми роботи над мовною та контекстуальною здогадкою, прокоментувати комунікативну граматику, позначити граматичні труднощі.

Вивчення теми передбачає не тільки читання текстів, а й творчу роботу з ними в контексті порівняльно-порівняльного підходу. Найважливіша роль відводиться вправам творчого типу, що вимагають аргументації думки, вміння підтримати або заперечити позицію співрозмовника, дотримуючись етиці спілкування. Обговорення теми на підставі отриманої інформації з використанням нової лексики – це і є перспективна частина уроку і теми.

Розглянемо структуру даного посібника. Воно складається з тем, які відтворюють єдину взаємопов'язану систему культурних цінностей, пов'язаних з

історією, освітою, традиціями, роллю і проблемами молоді як в Україні, так і в полікультурному світі: 1 -Одеса - місто навчання студента; 2 – Інтернет; 3 - Україна (державний та економічний устрій); 4 - Система освіти в Україні; 5- Київ - столиця України; 6- Українські традиції та звичаї; 7-Видатні українці; 8- Молодь світу. Теми уроків вибрані не випадково. Вони відкривають великі можливості для роботи над мовленнєвим матеріалом (значення слів, словотвір, семантика, управління дієслів, стилістика, синоніміка і т. п.) і одночасно є цікавими для дискусій, висловлення власної думки, ставлення до проблеми. Таким чином, вже в назві кожної теми закладена проблемність, що надає можливість кожному зі студентів стати активним учасником діалогу, обговорення.

У структурно-змістовному плані робота над темою складається з таких елементів: введення в проблему; читання текстів; перевірка розуміння; освоєння лексики; обговорення фактів і думок; порівняльний аналіз культур; дослідження смислів; словотвір; обговорення текстів; індивідуальна робота з текстами для самостійної роботи; дискусії; написання творчої роботи, реферату з досліджуваної теми, монолог, в якому представлені висновки досліджуваної теми з урахуванням національних і етнокультурних особливостей, прикладів міжкультурних зв'язків, які дозволяють говорити про існування як універсального, так і унікального в культурах різних народів.

Висновки. Отже, глобальні та інтеграційні процеси, які відбуваються в останні роки з великою інтенсивністю, зачіпають сферу освіти і зумовлюють зміни методів і методик мовного навчання.

Мова і культура взаємопов'язані. Цей взаємозв'язок служить засобом подолання комунікативних бар'єрів. Українська мова, багата традиціями, має великий інтеграційний потенціал як на європейському просторі, так і в глобальному масштабі. Діалог культур пов'язано з інтенсифікацією глобальних процесів, при яких важливо наголосити на необхідності врахування особливостей культури учня.

Міжкультурна лінгводидактика має стати інноваційною основою навчання української мови як іноземної в полікультурному середовищі, яка враховує нові потреби міжкультурної освіти, що дає можливість виховати толерантну особистість, відкриту діалогу культур.

Практичною реалізацією принципів стратегій і тактик міжкультурної лінгводидактики стає створення інноваційних підручників і посібників, що сприяють міжкультурному спілкуванню як засобу, що дозволяє вести ефективне мовне навчання в умовах діалогу культур.

Список літератури

1. Тростинская О.Н. Изучение коммуникативных потребностей иностранных студентов, обучающихся в вузах естественнонаучного профиля *Русская филология. Украинский вестник*. 2003. №3. 4(24) с.50-52.
2. Суббота Л.А. Внеаудиторное чтение с коммуникативной ориентацией. *Русская филология. Украинский вестник*. 2003. № 1. 2(23). с.35-37.
3. Азарова Л.Е. Особенности преподавания русского и украинского языков как иностранных для студентов нефилологических вузов. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2253/azarova_osob_prepod_rus_ukr.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Україномовне навчання інофонів у поліетнічних умовах Одещини / О.К.

Романова, Т. Ф. Коляда-Березовська *Одеська лінгвістична школа: класичне і новітнє: колект. моногр.* Одеса: ПолиПринт, 2019. С. 96–104. Бібліогр.: 17 назв.- URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/9330>

5. Жарких В. Проблема слушания/говoreния в структуре человеческих взаимоотношений (в контексте философии прагматизма) *Філософія та гуманізм.*- Вип.1(5), 20017, с.4-8. URL: hilhum.000webhostapp.com

6. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного, 4-е изд.,1990. 246с.

7. Беляев А.Н. Методика изучения украинского языка. Киев,1987, с.54-63.

8. Кашлев С.С. Технология интерактивного обучения. Минск: Белорусский Вересень, 20005. 220с.

9. Коваль Г. Методика преподавания украинского языка. Рекомендации к выполнению научно-исследовательской тематики: учебно-методическое пособие для студентов высших учебных заведений. Тернополь, 1993. 368с.

10.Сидоренко В.Х. Теоретические и технологические основы профессионально-педагогического общения: методические рекомендации. К.: НПУ имени М.П.Драгоманова,2007.-0с.

11. Соколова С.В. Методика формирования грамматической компетенции украинского языка как иностранного: учебно-методическое пособие. М.: Изд-во НПУ имени Драгоманова, 2011. 122с.

12. Коликова, Т. Г. Критерии педагогического мастерства современного педагога *Педагогична майстерність викладача вищої школи: праці слухачів курсів підвищ. кваліф. виклад. складу.* Одеса, 2017. № 5. С. 83-88. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/6502>

Tatiana Kolikova

MULTICULTURAL COMPONENT

TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

This article is devoted to the urgent problem of multiculturalism in teaching foreign languages, in particular, teaching the Ukrainian language as a foreign language.

The emphasis is on the fact that in the modern world education acquires the features of a multicultural phenomenon. It is noted that the purpose of this article is to justify the need to create educational materials on the basis of which the problem of intercultural communication can be solved. Attention is drawn to the fact that the training materials of the new generation should be functional and differ in the system sequence of using various methods, have good technical support, i.e. electronic versions that make it possible to implement a personality-oriented approach to learning. The author of the article refers to documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine, which regulate the requirements for the creation of curricula and textbooks on the Ukrainian language as a foreign.

The article raises the question of the need to create teaching materials in Ukrainian for foreign students, which reflect the principles of intercultural communication.

The structure and content of the textbook on speech practice in the Ukrainian language as a foreign language for students of 3-4 years of technical higher education institutions are analyzed. It is concluded that the global and integral processes that have taken place in recent years in society affect the sphere of education and affect the change of methods and techniques of speech education.

Keywords: linguistic didactics, intercultural dialogue, communication, tolerant worldview, multicultural society, multicultural phenomenon, personality-oriented approach to teaching, professional education, Ukrainian as a foreign language.

References

1. Trostynska O.N.(2003) «Studying the communicative needs of foreign students studying in universities of the natural sciences». *Russian Philology. Ukrainian Bulletin.* - 2003.- №3.- 4 (24) - p. 50-52
2. Subbot L.A.(2003) «Extracurricular reading with a communicative orientation» *Russian Philology. Ukrainian Bulletin.* 2003. No. 1. 2 (23). p. 35-37
3. Azarova L. (2003) Features of teaching Russian and Ukrainian languages as foreign for students of non-philological universities: Pandia.ru> text80 / 084 / 11905.php.
4. Romanova O. , Kolyada-Berezovska T.(2019) «Ukrainian National Forum on Political Minds of Odeshchina». *Odeska linguistic school: Classic and new: collection. monograph* - Odessa: PolyPrint, 96–104 pp. URI: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/9330>
5. Zharkikh V. (2017) «The problem of listening / speaking in the structure of human relationships (in the context of the philosophy of pragmatism)». *Philosophy and Humanism.*- Vip. 1 (5), 20017, p. 4-8.
6. Vereshchagin EM, Kostomarov VG (1990) Language and Culture: Linguistic Studies in the Teaching of Russian as a Foreign Language, 4th ed., 1990.- 246c.
7. Belyaev A.(1987) Methods of studying the Ukrainian language. Kiev, 1987, p. 54-63.
8. Kashlev S. (2005) Technology of interactive learning. Minsk: Belorussky Veresen, 2005.-220s.
9. Koval G. (1993) Methods of teaching the Ukrainian language. Recommendations for the implementation of research topics: teaching aids for students of higher educational institutions . Ternopol, 368 p.
10. Sidorenko V. (2007) Theoretical and technological foundations of professional and pedagogical communication: methodological recommendations / V.Kh. Sidorenko.- K.: NPU named after M.P. Drahomanov, -50 p.
11. Sokolova S. (2011) The methodology for the formation of the grammatical competence of the Ukrainian language as a foreign language: teaching aid. Publishing House of the NPU named after Drahomanov, Moscow, 122 p.
12. Kolikova, T. (2017) «Criteria for pedagogical excellence of a modern teacher» *Teacher. Maystern cycle. vishch. school : Robot rumors kvalifikatsii vyklad. to the warehouse.* - Odessa, No. 5, 83-88 pp. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/6502>

Стаття надійшла до редакції 05.06.2020